Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Katolická církev v podmínkách světových válek

Magda Heringová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Katolická církev v podmínkách světových válek

Magda Heringová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.
Katedra filozofie
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012 **……**

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí práce, Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. Při tvorbě práce jsem velmi ocenila její podnětné rady, připomínky, ochotu a čas, který mi věnovala.

OBSAH

1. ÚVOD 1

2. Historické souvislosti 3

3. První světová válka 5

3.1. Sedm bodů mírového plánu 5

3.2. Benedikt XV. po první světové válce 7

4. Meziválečné období 9

4.1. Nástup nacionálního socialismu k moci 9

4.2. Papežské encykliky 11

4.2.1 Ardenti cura 11

4.2.2 Humani Generis Unitas 13

4.2.3 Ingravescentibus malis 14

4.3. Pius XI. a fašistická Itálie 16

4.4. Politika konkordátů v letech 1914-1945 17

5. Druhá Světová válka 23

5.1 Pius XII. a holocaust 26

5.2. Štědrovečerní rozhlasový projev 30

6. Poválečné ohlasy na válečné události 33

6.1 Benedikt XVI. – Joseph Ratzinger, současný papež 33

6.2 Jan Pavel II. 34

6.3 Richard Wiliamson 35

7. Závěr 37

8. Seznam literatury 40

8.1. Knižní zdroje 40

8.2. Internetové zdroje 41

9. Resumé 43

10. Seznam příloh 45

11. Přílohy 46

1. ÚVOD

Křesťanství od svého vzniku v prvním století našeho letopočtu prošlo do dnešní doby dlouhou řadou událostí, které jej více či méně ovlivnily. Největší z nich je Velké schizma, kdy skončila jednotná éra křesťanství a toto monoteistické náboženství se rozdělilo na východní a západní církev. Do západní větve patří katolictví a protestanství, do východní větve pravoslaví. Rozdělení se událo roku 1054 a obě větve se navzájem exkomunikovaly. Katolická církev se považuje za pokračovatelku církve založené Kristem. Tato bakalářská práce se bude zabývat západní větví, katolictvím v podmínkách světových válek. Tak významné události, kterými obě světové války bezesporu byly, nezůstaly bez vatikánského komentáře a naopak jejich účastníci církev nepřehlíželi a nepodceňovali její vliv.

V první kapitole uvedu historické okolnosti obou světových válek a uvedu, kteří papežové drželi pontifikát.

Druhá kapitola se zabývá první světovou válkou. Přiblížím zde Benedikta XV., který držel pontifikát v letech 1914-1918, jeho mírové body, kterými se snažil zabránit bojům a jeho politiku po první světové válce.

Kapitola třetí mapuje meziválečné období. V období mezi válkami vládne na Petrově stolici Pius XI. Popíši některé německé potlačovatelské zákony, politiku Vatikánu a Německa v době, kdy události neodvratně směřovaly k ruhé světové válce. Také zde uvedu encykliky, kterými papež vyjadřoval své znepokojení z nastupujících režimů, zejména nacionálního socialismu v Německu a fašismu v Itálii. Popíšu encykliky Ardenti cura, Humani Generis Unitas a Ingravescentibus malis. Dalším významným bodem bylo v této etapě uzavírání konkordátů. Zmíním konkordáty Bavorský, Pruský, Bádenský a Říšský.

Ve čtvrté kapitole se dostaneme k nejhrůznějšímu období lidských dějin, ke druhé světové válce. Seznámím s Piem XII., jež léta druhé světové války zažil jako papež. Uvedu kroky, kterými se snažil neúspěšně odvrátit vypuknutí bojů a zmapuji jeho postoje k významným událostem, například holocaustu.

Poslední pátá kapitola nás seznamuje s osobami, které sice za války nedržely ani církevní, ani politickou moc, ale mají k této obrovské kapitole lidských dějin co říci. Zaměříme se na Karola Wojtylu, bývalého papeže Jana Pavla II., Josefa Ratzingera, jež sedí na svatopetrském trůně dnes. Tito dva osobně dobu válečnou pocítili. Dnešní papež Benedikt XVI. byl dokonce nasazen do bojů za druhé světové války. Další osobou zmíněnou v této kapitole je biskup Richard Williamson, který je zřejmě nejkontroverznější osobou v církevním rouchu, co se týče názoru na holocaust.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat vztahy mezi apoštolským stolcem a těmi, kteří rozpoutali obě světové války. Bude se zabývat postoji papežů, kteří drželi pontifikát v letech 1914-1945, tedy Benedikta XV., Pia XI. a Pia XII. a posléze i katolických představitelů působící až v době poválečné, neboť zejména vzhledem k významu událostí druhé světové války se těmto tématům není možné vyhnout. Tato bakalářská práce odpoví na otázky, jak silný vliv měl na válečné události Vatikán nebo jestli naopak válčící země dokázaly hlas Svatého stolce umlčet a podmanit si jej.

Při psaní bakalářské práce využiji metodu analýzy. Budu rozebírat jednotlivé názory a spisy, které se tematicky vztahují k oběma světovým válkám. Jako další bych ráda zmínila metodu komparace, s pomocí které jednotlivé názory katolického duchovenstva mohu porovnat a vytvořit tak obraz rozdílnosti anebo naopak podobnosti názorů, popřípadě činů jednotlivých papežů a ostatních církevních hodnostářů.

Při tvorbě bakalářské práce budu čerpat z knih vydaných po roce 1990, které mapují situaci mezi Německem a Svatým stolcem ve válečné době. Tyto knihy vyšly po otevření vatikánských archivů. Jde například o dokument *Vatikán a Hitler* od autora Petera Godmana. Dále využiji kronik křesťanství a životopisných knih.

2. Historické souvislosti

Jakkoli se na svém začátku mohlo 20. století zdát klidným obdobím, nazývaným dokonce „La Belle Époque“ – zlatý věk, již v jeho polovině se lidstvo ohlíželo za hrůznostmi dvou světových válek. Do první světové války se v letech 1914 – 1918 zapojilo 32 států. Jelikož nikdy předtím světem neotřásl větší konflikt, byla válka nejprve označována jako válka velká, nebo totální. Bohužel byla zastíněna druhou světovou válkou, proto tento konflikt dnes označujeme názvem První světová válka. Záminkou vyvolání válečného zbrojení byl atentát na následníka rakouského trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda D´Este, spáchaný 28. června 1914 v Sarajevu. Po této události nastolilo Rakousko-Uhersko Srbsku nesplnitelné podmínky a tak rakousko-uherské jednotky napadly srbské území. Nejsilnější stát té doby, agresivní Německo, které se cítilo málo respektováno a odstrkováno, vytušilo šanci a vyhlásilo válku Francii, kterou mělo v úmyslu porazit a stát se tak kontinentální velmocí, a taktéž Rusku. Centrální mocnosti, tj. Rakousko-Uhersko a Německo, spolu s Itálií vytvořily svazek nazývaný Trojspolek. Ve válce stál Trojspolek proti státům Francie, tehdy ještě carského Ruska a Velké Británie, známým pod jménem Trojdohoda.

V důsledku válečných konfliktů zahynulo na devět milionů obětí, dalších dvanáct milionů bylo zraněno.

Za hlavního viníka obrovského, dosud nepoznaného konfliktu, bylo označeno Německo. Mír s touto zemí řešila Versailleská smlouva, která byla

k Německu tvrdá a nesmlouvavá. Německo přišlo o značnou část území a bylo z velké části demilitarizováno. Všechno ve jménu toho, aby se taková situace už nikdy neopakovala.

V roce 1932 ovšem volby v Německu vyhrála Národně socialistická německá dělnická strana v čele s Adolfem Hitlerem, který získal právo sestavit vládu. Byl to první krok do ultrapravicové zhouby jménem nacionální socialismus. Touha po tom, aby všechna území a všichni lidé byli pod nadvládou Německa, potažmo Hitlera, vedla k rozpoutání druhé světové války. Nejhrůznější a největší konflikt lidských dějin, protkaný rasovou nesnášenlivostí, antisemitismem, hromadným vražděním a obrovskou spoustou obětí se udál v letech 1939-1945. K Hitlerovi se výrazně připojil italský diktátor Benito Mussolini, který v Itálii budoval fašismus, a Japonsko. Celkový počet obětí se pohybuje mezi neskutečnými padesáti až šedesáti miliony lidí. Za druhé světové války vzniklo mnoho koncentračních a vyhlazovacích táborů, ve kterých zaplatilo životem Hitlerovu nesnášenlivost na šest milionů židovských obyvatel. Válka defakto skončila dobytím Mnichova v dubnu 1945 a sebevraždou ultrapravicového ideologa Adolfa Hitlera.

Období, které mapuje tato bakalářská práce, přímo zahrnuje pontifikát tří papežů. Prvním z nich je Benedikt XV., vlastním jménem Giacomo della Chiesa, který usedl na svatopetrský stolec roku 1914. Téměř celý jeho pontifikát zahrnuje období příprav na první světovou válku a její průběh. Po jeho smrti roku 1922 proběhlo konkláve, které dosadilo do role papeže Ambrogia Damiana Achille Rattiho, který přijal jméno Pius XI. Za své vlády vydal mnoho encyklik a snažil se o světový mír. Ke konci svého pontifikátu však nepříliš úspěšně čelil nastupujícímu fašismu a nacismu. Po jeho smrti se stal hlavou církve Pius XII., vlastním jménem Eugenio Pacelli. Poslední jmenovaný je často obviňován z mlčení k válečným událostem, zejména holocaustu.

3. První světová válka

Benedikt XV. (viz příloha č. 2), který vládl v apoštolském paláci v letech 1914-1918, měl k válce jasný postoj. Přišel i s plánem řešení, angažoval se a chtěl ukončení bojů, brojil proti používání nových zbraní, jako byl například bojový plyn. Dokonce vypracoval sedm bodů k ukončení války, které ale nebyly přijaty. Tyto body posloužily jako předloha prezidentu Spojených států amerických Woodrowi Wilsonovi, který přednesl návrh na uspořádání světa po první světové válce. Z papežových bodů vycházel Wilson navzdory tomu, že v době předložení samotným Benediktem XV. je odmítl. Americký prezident sestavené body přednesl na zasedání Kongresu 8. ledna 1918.

3.1. Sedm bodů mírového plánu

Sedm bodů mírového plánu, který zkompletoval papež Benedikt XV. dne 1. srpna 1917 znělo následovně:

1. Morální sílu práva postavit nad materiální sílu zbraní
2. Vzájemné a současné snížení vojenské výzbroje
3. Je nutné ustanovit funkční a jednotný mechanismus pro mezinárodní rozhodčí řízení
4. Musí existovat skutečně svoboda a společná práva nad širým mořem
5. Země by se měly zřeknout válečných náhrad
6. Okupovaná území by měla být vystěhována z nebezpečných zón
7. Měly by se prozkoumat všechny konkurenční nároky

Velká Británie reagovala pozitivně, odpovědi z Bulharska a Rakouska-Uherska byly příznivé, Německo se k pokusu o smír postavilo nejednoznačně. [1]

---

[1] *Benedikt XV*. [online]. [Cit. 2012-03-25]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Benedict_XV#Peace_efforts>.

Ve stejném roce, kdy se začala Evropou šířit světová válka, probíhalo konkláve, které mělo za úkol zvolit nového papeže. Kvůli válečným událostem nebyla této volbě ostatním světem věnována pozornost jako obvykle. Pontifikát byl svěřen do rukou Giacoma della Chiesy, který si zvolil jméno Benedikt XV., údajně na počest Benedikta XIV. a také jako demonstraci faktu, že se nehodlá držet kurzu, který zvolili jeho předchůdci.

Ve válce se Benedikt XV. prezentoval jako nestranný a neutrální, jak se na osobu sedící na svatopetrském stolci sluší a patří. Mezi oběma znepřátelenými stranami byly jeho ovečky a těžko mohl rozhodovat, které skupině dá přednost. Přesto některé zdroje uvádí, že se v jeho případě jednalo o neutrální postoj, ale ve prospěch Německa. Lidé očekávali, že v prvním listě, který papež vydal, *Al beatissmi*, bude ostře kritizovat vlády, které jsou za válku odpovědné, jeho kritika se ovšem snesla na hlavy socialistů, jelikož doufal, že toto vyjádření mu přinese sympatie z obou válčících stran, tedy jak ze strany Dohody, tak i rakousko-německého bloku. Mezi ty, kteří se opovážili papeže nahlas kritizovat, patřil například Romain Roland.

Církev v této době díky rozkolu v Rusku, kterým Velká říjnová socialistická revoluce nepochybně byla, vycítila svojí příležitost pro rozšíření katolictví po ruském impériu. Bylo ve vatikánském zájmu, aby se Itálie ve válce připojila k centrálním mocnostem, protože by vznikl jakýsi spojený katolický prostor, který by v případě, že by ve válce zvítězily, pomohl katolickému ovládnutí Ruska a celkovému upevnění katolické víry ve světě. Itálie by souhlasila s připojením, ale za určitých teritoriálních ústupků. Papež se pokusil prostřednictvím svých kardinálů přesvědčit Františka Josefa, aby s darováním území souhlasil, ten se ale velmi rozčílil a italské nároky odmítl. Itálie vstoupila do války jako spojenec Dohody a tím Vatikánu zkomplikovala situaci.

Benedikt XV. nadále hlásá neutralitu, dnes ovšem ze skutků, které vykonával víme, že vyčkával, kam bude válečný vývoj směřovat a jak by mohl získat pro sebe co největší bohatství, bez ohledu na vítěze válečného konfliktu. Po vstupu Itálie do bojů odmítl opustit Vatikán, závazal se ovšem, že nebude dělat italské vládě problémy.

Další významnou událostí byla Únorová revoluce v Rusku, díky které se papež snažil opět prosadit katolictví do Ruska. Sestavil výbor, jehož záměry ale přerušila nutnost obrátit jeho pozornost na válčící Evropu a začít se kvůli stále větší nestabilitě evropských politických systémů zasazovat o mír. Prvním symbolem byla výzva, kterou vyslovil papež 1. srpna 1917 oběma stranám. Obracel se na ně s požadavkem zahájení mírových rozhovorů. Prvotním mělo být stažení Německa do svých původních hranic. Ruští diplomaté N. K. Girs a N.I. Bok však pravdivě argumentovali, že v papežově výzvě není ani zmínky o Německem a Rakouskem-Uherskem zabraných ruských územích – šlo tudíž o takový „mír“, který ponechával původně ruské území Německu a Rakousku-Uhersku. Ze strany Dohody bylo toto prohlášení přijato velmi chladně.

3.2. Benedikt XV. po první světové válce

Poválečnou prioritou hlavy církve bylo urovnání vztahů s vítěznými mocnostmi a snaha dosáhnout určitých výhod jak uvnitř Itálie, tak i v mezinárodním rozsahu. Pokoušel se prostřednictvím prezidenta Spojených států amerických, Woodrowa Wilsona, stát účastníkem versailleské konference. Prezident Spojených států amerických vážil roku 1919 cestu do Vatikánu, ovšem nečinil tak proto, aby Benedikta XV. pozval na mírové jednání a to z důvodu, že Itálie byla ve válce v opozici. Šlo o běžnou politickou návštěvu.

Della Chiesa také ve spojenectví s americkým prelátem Walshem uskutečnil rozhovory s italskou vládou, kde bylo tajně ustanoveno, že si Vatikán v rámci řešení „římské otázky“ ponechá ne příliš rozsáhlé území a samostatnost –

do praxe tato úmluva nikdy převedena nebyla, protože kabinet, který v Itálii vedl premiér Orlando, byl v dohledné době rozpuštěn.

Dále se Benedikt XV. pokoušel začlenit Vatikán do jednání o uspořádání Evropy, které mělo platit po ukončení války. Tento papež byl označován termínem „papež-boš“, které mu bylo uděleno kvůli jeho sympatiím k Německu v době válečné vřavy. Neuznal tedy versailleskou smlouvu a z ní plynoucí Společnost národů. Hlavní představitelé smluvních států si z jeho neuznání ale příliš mnoho nedělali, nejdůležitější pro ně bylo, že papež přes všechno bude podporovat jejich boj proti socialismu a komunismu.[2]

Pro Benedikta XV. bylo typické kolísání mezi dvěma naprosto odlišnými věcmi. Příkladem může být schválení kanonického kodexu v roce 1917 na straně jedné a ukončení pronásledování modernistů na straně druhé. Kanonický kodex sloužil k odsouzení náboženské snášenlivosti – trestem za nedodržení měla být posmrtná muka hříšníků.

Na příkaz Della Chiesy bylo rozpuštěno „Sodalicium Pianum“ – tajná policie kurie, kterou posvětil přechůdce Benedikta XV., papež Pius X.

Papež Benedikt XV. nebyl svými činy příliš velkou osobností. I přesto, že držel pontifikát ve velmi nelehké době, dokázal udržet církev na stejné úrovni jako před válkou. Byl také nazýván „prostředním“ nebo „velkým neznámým“ – je to jednoznačné vyjádření, že jeho pontifikát nevyvolával nějaký zvláštní zájem mezinárodní veřejnosti. [3]

---

[2] GRIGULEVIČ, Iosif Romualdovič. *Papežství 20. Století*. Praha : Svoboda, 1981. ISBN 25-119-81, s.138-140.
[3] Tamtéž, s. 142.

4. Meziválečné období

Bezmála celé meziválečné období držel pontifikát papež Pius XI. (viz příloha č. 3), který byl zvolen papežem v roce 1922 a zemřel v roce 1939. Jméno Pius XI. přijal také proto, aby umlčel a získal si své protivníky, stoupence papeže Pia X. Nový vládce na trůně svatého Petra byl jistě dobrým a důvtipným politikem. Poprvé od dob Pia IX. požehnal věřícím z balkonu chrámu svatého Petra, který se nachází nad stejnojmenným náměstím, nicméně náměstí se již nachází na území Itálie, tím pádem papež porušil slib poustevnictví a ukázal, že je zastáncem smírného soužití s Itálií.[4] Pius XI., původním jménem Achille Ratti, se snažil zlepšovat politické vztahy uzavíráním smluv různého druhu s evropskými i mimoevropskými státy, jednou z nejvýznamnějších byla smlouva z roku 1923 s Japonskem.

4.1. Nástup nacionálního socialismu k moci

Ihned poté, co se v roce 1933 dostali nacisté k moci, dali najevo své obavy z církve tím, že ji začali potlačovat. Například zákazem mládežnických spolků, které spadaly pod její ochranu, nebo zákazem kázání a zatýkáním kněží. Začal vzkvétat antisemitismus a nepřátelství vůči Židům bylo na vzestupu.

I přesto si Hitler počínal velmi zkušeně a jeho činnost byla zpočátku z Vatikánu komentována kladně: „Hitler je první a jediný státník, který se otevřeně vyjadřuje proti bolševismu. Až doposud byl v tomto ohledu papež osamocen.“ prohlásil 4. března 1933 papež Pius XI., který v tu chvíli viděl v Hitlerovi osobu, která si předsevzala nekompromisní boj s komunismem a bolševismem.[5]

V tomto roce, v měsíci dubnu byl vydán a schválen takzvaný „Árijský paragraf“, tj. „zákon o obnově úřednictva“, jehož podstatou bylo omezení

---

[4] GRIGULEVIČ, s. 147.
[5] BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno : Větrné mlýny, 2009. ISBN 978-80-86907-60-4, s. 152.

a potlačení svobody Židů a nepřátel Německa. V rámci tohoto nového zákona bylo možné z veřejné služby propustit ty, kteří patřili k židovské víře. Reakce na takové opatření na sebe nenechala dlouho čekat. Izraelští hodnostáři se se svými prosbami a stížnostmi obrátili rovnou na Vatikán. Žádali jasné odsouzení diskriminačního nařízení. Papež zareagoval prosbou k nunciovi Orsenigovi, který působil v Německu a požádal ho, aby zmapoval situaci, je-li možné, aby Pius XI. dostál v podmínkách nacionálního socialismu své povinnosti vykonávat univerzální mírovou a přátelskou misi pro všechny občany, bez ohledu na jejich vyznání či sociální podmínky.

Orsenigova odpověď Židům mnoho naděje nepřinesla. Reportoval do Vatikánu, že se nehodí, aby papež kritizoval vládní rozhodnutí. Na rozruch, který vznikl kolem tohoto zákona, reagoval i Mussolini – poslal Hitlerovi napomenutí. Hitler reagoval otevřenou odpovědí, že neví, jaký přesně bude za pár let jeho obraz – ale co ví určitě je to, že ho všichni budou znát jako toho, který zbavil svět židovského moru.[6]

Německý zákon o novém uspořádání Říše z 30. ledna 1934 také zrušil diplomatické zastoupení a zahraniční vyslance u jednotlivých vlád. Toto opatření se týkalo i mnichovské nunciatury, o jejíž bezchybné fungování a rozkvět se ve 20. letech zasadil Pacelli. Mnichovská nunciatura byla zrušena, protože její pravomoci a činnost přešla s novým zákonem na samotnou Říši. Koncem května byla nunciatura i vyslanectví s definitivní platností uzavřena.[7]

Hitler měl jakési vlastní náboženství. Na církevní místa byli zvoleni Hitlerovi biskupové. Tito biskupové museli být samozřejmě árijci, někteří byli osobně vybráni Hitlerem. Říšským biskupem byl zvolen Ludwig Müller. V řeči, kterou pronesl při svém jmenování, pronesl, že Ježíš Kristus sestoupil na Zem v podobě Adolfa Hitlera a že nyní je před nimi pouze jediný úkol – být Němci

---

[6] FRIEDLÄNDER, Saul. *Pius XII. a Tretia ríša*. Bratislava : Vydavatelstvo politickej literatury, 1967. ISBN 75-024-67, s. 114.
[7] BESIER, s. 188-189.

a ne křesťany. [8] Himmler a ostatní nacističtí stoupenci věřili v náboženství krve. Jejich krédo mělo tuto podobu:

„Věřím v zemi Němců, v život, jenž je v této zemi službou, věřím ve zjevení božské tvořivé moci, jakož i čistou krev, syny německé národní obce, pohřbenými v půdě, jež je takto posvěcena, zmrtvýchvstalými a žijícími ve všech, pro něž ji obětovali, prolitou ve válce i míru. Věřím ve věčný život na zemi z této krve, jež byla prolita a jež znovu povstala ve všech, kdo poznali smysl této oběti a kdo jsou připraveni se jim odevzdat. ... Věřím tedy ve věčného Boha, věčné Německé a věčný život.“[9]

Nacistický režim měl dokonce vlastní svatební a pohřební obřad, uctíval vlastní svátky. Nacistická modlitba před jídlem byla verzí slavné církevní písně:

„Tichá noc, svatá noc,
Všude klid, všude jas
Jedině kancléř pevně stojí v boji,
Vždy o nás pečuje“[10]

4.2. Papežské encykliky

V reakci na diktatury a politické ideologie, které v Evropě panovaly, vydal papež několik encyklik. Přiblížíme si zde ty, které se týkaly nacionálního socialismu, částečně komunismu a fašismu.

4.2.1 Ardenti cura

Papež Pius XI. také v předzvěsti druhé světové války vydal encykliku v latinském jazyce *Ardenti cura*, německý název byl *Mit brennender Sorge*. Český název pro tuto encykliku je *S palčivou starostí*. Odsuzovala nacionální

---

[8] JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-41-0, s. 448.
[9] JOHNSON, s. 449.
[10] JOHNSON, s. 450.

socialismus. Podepsán pod ní byl papež, který jí ovšem sepsal s pomocí kardinála Eugenia Pacelliho (o němž posléze ještě uslyšíme) a kardinála Faulhaubera, který byl znalý místních poměrů. Vydání encykliky bylo tajné, papeži a ostatním bylo ihned jasné, že nacisté by její vydání nepovolili. Na květnou neděli (21. května) se jí podařilo přečíst v mnoha kostelích. Encyklika poukazovala na neustálé porušování konkordátu a potlačování katolictví v nacistickém Německu, další část odsuzovala panteistické tendence, zbožšťování jedné rasy a vyvyšování jednoho národa nad ostatní. Pius XI. v encyklice *Ardenti cura* říká:

„Kdo nadřazuje rasu, národ, stát, státní formu, nositele státní moci nebo jiné základní hodnoty lidské společnosti – které zaujímají své místo uvnitř pozemského pořádku – nad tuto pozemskou hodnotovou škálu, vyvyšuje je nade vše včetně náboženských hodnot a uctívá je jako Boha, ten převrací a porušuje Bohem daný pořádek věcí. […] Z totality božího aktu stvoření plyne totalita nároků stvořitele, jemuž musí být poslušen jednotlivec jakéhokoliv společenství“[11]

Papež se vyjádřil ve své encyklice opatrně, ale jeho skutečný názor byl mnohem razantnější, omezování práv v Německu se nedalo přehlédnout. Opatrnost byla ovšem na místě, díky možné hrozbě výpovědi konkordátu, nebo většímu pronásledování katolíků.[12]

Odpověď Německa na sebe nenechala dlouho čekat. Hitlerovci neváhali za pomoci médií označit dokument za zločinný manévr proti nacionálnímu socialismu. Boj proti této encyklice vyvrcholil projevem, který učinil Goebbels, německý ministr propagandy před dvaceti pěti tisíci posluchači. V něm Svatému stolci adresoval poslední varování, i přesto, že Německo vlastně o otevření oficiálního sporu nemělo zájem. V předtuše blížící se války by rozkol mezi nacistickou ideologií a apoštoským palácem přinesl hitlerovcům zbytečný neklid a starosti, jejichž řešení by je zdržovalo od realizace ostatních plánů. Z toho důvodu chtěl Hitler konečné řešení církví provést až v době po válce, přesto

---

[11] BESIER, s. 225
[12] BESIER, s. 226.

ale kněží, kteří se odvážili ozvat, nechal odvézt do koncentračních táborů, aby nemohli narušovat jeho ideologii, kterou fanatizoval německé katolické věřící i ostatní lid.

4.2.2 Humani Generis Unitas

S počátkem roku 1939 začal Pius XI. psát další encykliku, nazývá se *Humani Generis Unitas* (O jednotě lidského rodu), ve které hodlal naprosto zpranýřovat šíření nacionálně sociální ideologie a žádat okamžité zastavení pronásledování Židů. Smrt dostihla papeže téhož roku. Encyklika, přestože téměř dopsána, nebyla jeho následovníkem, Piem XII., vydána. Tato encyklika, jež na počátku druhé světové války dávala najevo jasný protihitlerovský postoj, spatřila světlo světa za vatikánskými zdmi až po roce 1996 po několika opakovaných žádostech o její zpřístupnění.[13]

Encyklika je často nazývána také jako skrytá nebo jako ztracená encyklika[14]. Tato encyklika se věnuje převážně odsouzení rasismu. Podle papeže je rasismus popřením lidské jednoty, popřením lidské osobnosti a popírání skutečné hodnoty náboženství a rasismus je destruktivní k určité společnosti.

V červnu 1938 obdržel jezuita John LaFarge SJ žádost od papeže, aby připravil návrh encykliky. Spolu se svými kolegy žádosti vyhověl, připravili zhruba stostránkový návrh, který byl poté přeložen do latiny a předložen před papeže, bohužel, kvůli úmrtí Pia XI. zůstala dlouhá léta uložena v trezoru. Odtajněna byla v roce 2006 poté, co Benedikt XVI. svolil s odtajněním některých vatikánských dokumentů, mimo jiné i této encykliky.

---

[13] HOGUE, John. *Poslední papež.* Praha : Volvox Globator, 1998. ISBN 80-7207-421-0, s. 273.
[14] *Humani Generis Unitas* [online]. [Cit. 2012-04-01]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Humani_generis_unitas>.

Přesto, že nesouhlasil s vydáním kompletního spisu encykliky *Humani Generis Unitas*, vydal Eugenio Pacelli - Pius XII. encykliku *Summi Pontificatus*, ve které užil úvod z encykliky Humani Generis Unitas. Summi pontificatus je do angličtiny překládáno jako *„Temnota nad zemí“*.

„Myšlenka státu s neomezenou mocí není jen chybou, která je škodlivá pro vnitřní život národa a jejich prosperitu. Tato myšlenka poškodí vztahy mezi národy, protože narušuje jednotu nadnárodní společnosti, potlačuje od základů práva národů, vede k porušování práv ostatních osob a brání dohodám a mírovým stykům.“ [15]

Encyklika Summi Pontificatus obsahovala i zmínku o Polsku. Vyjádřit podporu Polsku v tomto dokumentu navrhl polský primas.[16]

„Krev nesčíslných lidských bytostí, dokonce i těch nebojujících, pozvedá smutný bolestný pláč, zvláště u jednoho milovaného národa, Polska, které se svou věrností církvi, svými slavnými zásluhami o křesťanskou civilizaci nesmazatelně vepsalo do svazků historie. Má právo na lidskou a bratrskou přízeň světa a očekává v důvěře v mocnou přímluvu Marie, Auxilium Christianorum, hodinu vzkříšení spravedlivosti a v míru.“[17]

4.2.3 Ingravescentibus malis

Podobnou myšlenku jako dvě výše zmíněné encykliky nese i *Ingravescentibus malis* (*O svatém růženci Panny Marie*), kterou papež vydal v roce 1937. Encyklika je věnována modlitbě růžence, kterou papež zdůrazňuje jako potřebnou pro odvrácení hrozícího zla ve světě. Zabývá se zde i nebezpečím

---

[15] *Summi pontificatus* [online]. [Cit. 2012-03-20]. Dostupné z WWW: <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20101939_summi-pontificatus_en.html>.

[16] BLET, Pierre S.J. *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Olomouc : Matice cyrilometodějská s.r.o., 2001. ISBN 80-7266-082-9, s. 86.

[17] Tamtéž, s. 86.

v podobě třídních bojů a zrušení osobního vlastnictví na některých územích, čímž naráží na komunismus a kritizuje zbožšťování státu v podobě nacismu. Nabádá věřící, aby se obrátili k Panně Marii, ve které vidí vítězství:

„A jako za doby křižáků byl mezi evropskými národy jen jediný hlas a jediná modlitba, tak nyní ať po všem světě, ve velkoměstech, v ostatních městech, ve velkých vesnicích i dědinkách ať všichni se spojí ve vroucích modlitbách a úpěnlivě prosí velkou Matku Boží, aby takoví ničitelé křesťanské a lidské kultury byli překonáni; a aby znaveným a úzkostmi trápeným národům zazářil opravdový mír. Budou-li tak činiti všichni řádně, s nevýslovnou důvěrou a vroucí zbožností, musíme doufati, že jako v dobách dřívějších, tak i nyní blahoslavená Panna vyprosí u svého Božského Syna, aby bouře se zmírnily a ustaly; a že po této chvályhodné horlivé modlitbě věřících přijde zářivé vítězství.“[18]

Mimo encyklik vztahujících se k problematice nacionálního socialismu a fašismu vydal papež také *Divini redemptoris (Božský vykupitel).* Do povědomí však vešel především její podtitulek – *O bezbožném komunismu*. Encyklika vydaná 17. března 1935 odsuzovala ateistický sovětský komunismus.

„Zhoubný a ničemný komunismus rozpoutal bohužel svou zběsilou zuřivost, z níž se vynořily ty nejhorší zločiny i v zemích – jako např. ve Španělsku mně tak milém –, kde ještě nemohl předvést všechny pohromy svých bludů. Nebylo tam jenom rozbořeno několik budov sloužících náboženským účelům, nebyl vyvrácen jenom ten či onen klášter, ale kde jen to bylo možné, tam byly do základu zničeny všechny chrámy, všechny náboženské prostory, a všechno, co svědčilo o křesťanském náboženství, třebas

---

[18] *Ingravescentibus malis* [online]. [Cit. 2012-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29091937_ingravescentibus-malis_en.html>.

to byla proslulá svědectví umění a vzdělanosti. Komunisté v tomto zuřivém šílenství nejenom vyvraždili tisíce biskupů, kněží, řeholníků a řeholnic a zvláště pronásledovali ty, kteří pečovali o dělníky a chudé, ale zahubili i mnoho prostých věřících, ať patřili k jakékoliv společenské třídě. A dosud je hromadně vraždí proto, že vyznávají křesťanskou víru nebo že odmítají jejich nevěrecké názory. Toto úděsné vraždění se provádí s takovou nenávistí, s takovou zvlčilou, surovou hrubostí, že v naší době to je přímo neuvěřitelné. Nikdo, kdo rozumně uvažuje, ať už je prostý občan nebo řídí velmi důvěrné státní záležitosti, nikdo pravím, se neubrání otřesné hrůze, jestliže uváží, že to, co dnes se děje ve Španělsku, příště může se stát i v ostatních vzdělaných zemích.“[19]

4.3. Pius XI. a fašistická Itálie

Pius XI. seděl na stolci svatého Petra pouhých devět měsíců, když se z Itálie stal fašistický stát.

V Německu byla církev ve svém jednání a boji naprosto sama, u stoupenců nacismu rozhodně nemohla hledat podporu. Naproti tomu fašistická Itálie, v čele s vůdcem Benitem Mussolinim, sdílela-li s církví a papežem podobný názor, pomohla státní mocí k prosazení zájmu. Roku 1930 bylo z pohledu Svatého stolce potřeba zabránit vydání knihy holandského spisovatele van de Velde o manželství, ve které se objevuje motiv nudismu. Pius XI. tedy požádal Pietra Tacchi Venturiho, jezuitu, aby protestoval proti vydání v Itálii u samotného vůdce. Ten ho vyslyšel a slíbil umlčet žurnalisty a dílo zkonfiskovat.[20] V raném období budování Mussoliniho diktatury spolu papež a *Duce*[21] díky diplomatické obratnosti dvou Piových státních tajemníků, kardinála Gasparriho a kardinála Eugenia Pacelliho, vycházeli dobře. Myšlenkou, která je spojovala, byl zapřisáhlý antikomunismus ze strany státu i papežského

---

[19] *Divini redemptoris* [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/DiviniRedemptoris.htm>.
[20] GODMAN, Peter. Vatikán a Hitler. Praha : Deus, 2008. ISBN 978-80-87087-54-1, s. 52
[21] Označení pro Benita Mussoliniho.

stolce.[22] Zásluhou těchto dvou poradců se podařilo dojednat lateránskou smlouvu s fašistickým režimem roku 1929.

Tato úmluva dala možnost vzniknout městskému státu Vatikán. V předchozích letech neměl Vatikán žádnou právní subjektivitu. Lateránské smlouvy podepsali kardinál Gasparri, zastupující papeže a Mussolini, který zastupoval italského krále. Součástí lateránských smluv byl také konkordát mezi Itálií a církví, který přiznával Vatikánu právo disponovat italskými duchovními podle svého uvážení. Vatikán měl dokonce vypracovanou vlastní ústavu, která stanovila, že státní příslušnost k Vatikánu není dědičná, ale pouze propůjčitelná papežem a ten má právo ji i odebrat, bude-li to nutné. Ve Vatikánu se neplatí daně, státní příslušníci jsou povinni navštěvovat bohoslužby.[23]

Mussolini se snažil získat lepší obraz u italského lidu tím, že vyhlásil fašistickou Itálii katolickou zemí. Papež se nechal slyšet, že: „Mussolini vrátil Itálii Boha a Bohu Itálii.“ [24] V té době církevní představitelé dokonce zdravili Mussoliniho jeho typickým pozdravem, tedy vztyčenou pravicí.

Kladný postoj náměstka Kristova k *Ducemu* neměl dlouhého trvání. S tím jak Mussolini stále tvrději tlačil na ovládnutí Itálie a k tomu začal slepě následovat učení nacistického Německa, vztahy velmi rychle opadly k bodu mrazu.

4.4. Politika konkordátů v letech 1914-1945

Původ slova konkordát je v latinském výrazu concordatum, které v překladu znamená souhlas nebo úmluvu. Základním principem konkordátu je ujednání mezinárodní smlouvy mezi Svatým stolcem v čele s papežem a příslušným státem. Konkordáty může jako jediná uzavírat právě církev katolická, jelikož má mezinárodněprávní subjektivitu danou tím, že Vatikán

---

[22] HOGUE, s. 268.
[23] Tamtéž, s. 154.
[24] Tamtéž, s. 269.

je samostatným státem. Konkordát, stejně jako každá jiná smlouva, vymezuje práva a povinnosti jednotlivých stran, které na dohodu mezi sebou přistoupily.[25]

Obvykle konkordát vymezuje svobodu vyznání pro katolickou víru a týká se občanů, majetku a institucí.

Prvotní informace o konkordátu nacházíme v 11. Století. Vzniknout mu dal spor papeže Řehoře VII. s římským císařem Jindřichem IV., který se týkal boje o investituru. Císař tehdy sesadil papeže ze svatopetrského stolce a papež mu oplatil exkomunikací z církve. Lid dal Jindřichu IV. najevo nevoli a císař byl donucen pokleknout před papežským sídlem, čímž ukázal svou podřízenost a Řehoř VII. ho vzal na milost. Po vleklých sporech byl mezi apoštolským stolcem a státem uzavřen takzvaný Wormský konkordát, jenž měl za úkol vymezit vztahy církve a státu a předejít podobnému martyriu, jež se odehrálo mezi Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. Napříč historií bylo sjednáno několik konkordátů, většího či menšího významu. Některé z nich zajišťovaly supremaci katolické církve, jiné naopak její podřízení, záleželo na aktuálním stavu a možnostech. Pro církev omezující konkordát uzavřel například roku 1516 František I. a Lev X. Jako příklad z druhé strany můžeme jmenovat konkordát z roku 1855, který v českých zemích umožňoval církvi naprostou kontrolu nad školským systémem a poškozoval ty občany, kteří nebyli katolíky.[26]

4.4.1 Bavorský konkordát

Spis byl v kompletním znění přichystán v březnu 1924 a stačilo jej jen podepsat oběma zainteresovanými stranami. Sestavení konkordátu trvalo papeži Piu XI. a jeho pravé ruce Pacellimu na straně svatého stolce a bavorskému parlamentu na straně druhé přes pět let. V tomto spisu šlo o to, aby bylo zajištěno

---

[25] *Konkordát* [online]. [Cit. 2012-04-01]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Concordat>.
[26] *Konkordát* [online]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.apologet.cz/?q=articles/category/20-cirkev-a-politika/id/257-konkordat>.

uznání nového Kodexu kanonického práva jako normy pro jmenování biskupů, arcibiskupů, monsignorů a kanovníků bavorskou stranou. Dále byla zajištěna ochrana a podpora pro katolickou církev na věčné časy v bavorském území. Třináctý článek tohoto paktu zavazoval církev k zaměstnávání v jejích službách jen německé občany a to z důvodu, že platy duchovních byly hrazeny z rozpočtu země.[27]

Úspěch bavorského konkordátu s sebou přinesl problémy pro uzavírání dalších plánovaných konkordátů, pruského a kontroverzního říšského. Vyvolal totiž velkou obezřetnost pruských ministrů, zejména poté, co se Pacelli pochlubil široké veřejnosti s plánem, aby říšský konkordát sloužil k vnucení vůle Svatého stolce. [28]

4.4.2 Pruský konkordát

Dokument byl podepsán 14. června 1929, o měsíc déle byl schválen pruským parlamentem. Jedním z největších sporů mezi Vatikánem a Pruskem byl při sepisování konkordátu spor o dohled nad školstvím. Prusko vůbec nestálo o to, aby školská problematika byla včleněna do konkordátu, naopak Pacelli argumentoval tím, že není možné předstoupit před svatého otce s návrhem smlouvy, kde nebude zmínka o vzdělávacím systému. Ústupek v tomto případě nakonec udělal Pacelli. V konkordátu byl dohodnut vznik nové diecéze v Berlíně a co se týče biskupů, došlo k prozatímnímu kompromisu, kanovníci můžou vybrat jména, ze kterých Svatý stolec vybere tři kandidáty. Z těchto vybraných kandidátů si následně kanovníci vyberou. V případě vážných námitek je možné použít právo veta. Podpisem pruského konkordátu byly z metropolitní správy vyčleněny diecéze ve Fuldě a Limberku, bylo proto nutno také revidovat starou

---

[27]CORNWELL, John. *Hitlerův papež – Tajný příběh Pia XII*. Praha : BB art, 2008. ISBN 978-80-7381-6, s. 98.
[28] Tamtéž, s. 99

cirkumskripční bulu Provida solersque z roku 1821 a ustanovení o volení biskupů z roku 1827.[29]

4.4.3 Bádenský konkordát

Předběžné domluvy o konkordátu začaly po sjednání dohody s Pruskem. O tomto konkordátu jednal s bádenskou vládou jako obvykle Pacelli s pomocí Gasparriho. Vatikán chtěl zcela novou právní úpravu a novou smlouvu, naopak bádenská strana žádala uznání starších dohod jako základ jednání. Bádenský prezident Josef Schmitt byl k jednání poměrně odhodlán a dobře připraven, ale Pacelli odešel z Berlína do Říma a dle tehdejších zvyklostí by měl jednání převzít Pacelliho nástupce Orsenigo, avšak Pacelli toužil tuto smlouvu dokončit sám. Odešel tedy do Říma, protože státní sekretář Pietro Gasparri se v téměř osmdesáti letech odebral na odpočinek. O jeho nástupci nebyl pochyb, Gasparri Pacelliho podporoval více než dvacet pět let. [30]

V říjnu 1930 pobýval Pacelli ve Švýcarsku a tohoto pobytu využil pro vyjednávání o konkordátu.[31]

Konkordát dospěl k podpisu dne 12. října 1932, přítomni byli Pacelli, bádenští ministři Schmitt, Baumgartner a Wilhelm Mattes. Setkání proběhlo v klášteře Hegne u Kostnice. Začátkem listopadu dostal konkordát ještě jeden dodatek ohledně školství, konkrétně, že církev dostane dozorčí právo nad výukou katolického náboženství, ale k ostatnímu školství nebude mít připomínek. Na oplátku se konkordát zřekl bádenských integrovaných škol.[32]

---

[29] BESIER, s. 147.
[30] CORNWELL, s. 102.
[31] Tamtéž, s. 103.
[32] BESIER, s. 148.

4.4.4 Říšský konkordát

Konkordát, nazývaný Říšský, byl součástí čtyř na sebe navazujících a vzájemně se prolínajících konkordátů. Do této skupiny patřily konkordáty: Pruský, Bavorský, Bádenský a Říšský.

Snahou konkordátu ze strany Vatikánu, potažmo Pacelliho byla záruka svobody šíření katolického náboženství. Německá strana vznesla požadavek na oddělení církve od politiky.

Jednání o říšském konkordátu začalo počátkem dubna. Již 20. dubna předložil Ludwig Kaas, předseda německé katolické strany Zentrum, první návrh smlouvy. Jeho verze se snaží zmírnit státní požadavky na depolitizaci kléru. Silný odpor zástupců církve vůči těmto požadavkům prakticky zlikvidoval parlamentní systém. Současně ale již docházelo k propouštění židovských a katolických úředníků, což Hitler komentoval, že je úřednický aparát příliš početný.[33] Těmito slovy dokázal prozatím uchlácholit obezřetnost církve a jednání mohla pokračovat.

Námitku proti sjednání této smlouvy vznesl kardinál Schulte. Dle jeho slov je naprosto nemožné ujednat smlouvu s vládou, pro kterou již neexistuje právo a zákon a která je naprosto revoluční.[34]

Alarmující zprávy posílal ke Svatému oficiu také Orsenigo, který ve funkci vystřídal Pacelliho. Zmínil se o německých plánech na vytvoření národní církve, či o jmenování komisaře pro katolickou církev pruskou vládou.[35]

---

[33] BESIER, s. 164.
[34] Tamtéž, s. 167.
[35] Tamtéž, s. 167.

Tyto okolnosti nutily Pacelliho k rychlému jednání, chtěl-li dokončit konkordát, jak si předsevzal. Gasparri zastával názor, že ani Vatikán ani němečtí biskupové se nemají plést do NSDAP – pokud Hitler chce rozpustit katolickou stranu Zentrum, nechť to provede „bez následného povyku“ ze strany Vatikánu. „Reichskonkordat“ nebo Říšský konkordát byl ratifikován 15. září 1933.[36]

Poté co se veřejnost prostřednictvím titulních stran všech novin oficiálně seznámila s nově uzavřeným konkordátem, dal Hitler najevo svou spokojenost s uzavřenou smlouvou a jako důkaz prohlásil:

„Nařizuji:

1. Aby rozpuštění takových organizací, které jsou uznávány touto smlouvou a k jejichž rozpuštění došlo bez příkazu říšské vlády, bylo okamžitě prohlášeno za neplatné.
2. Všechna donucovací opatření proti duchovenstvu a dalším vedoucím představitelům těchto organizací se ruší. Opakování takových opatření v budoucnosti není povoleno a bude potrestáno podle platných zákonů.“[37]

Po válce byla vznesena otázka na platnost tohoto kontroverzního konkordátu. 26. března 1957 rozhodl Spokový ústavní soud, že konkordát je platný a nebude vyčleněn z německého právního řádu. Zůstává jedinou platnou smlouvou, které byly uzavřeny za doby Třetí říše.[38]

Ani uzavření konkordátu nezachránilo mnichovskou nunciaturu a stihl ji stejný osud jako mnoho jiných.

---

[36] BESIER, s. 166.
[37] CORNWELL, s. 145.
[38] *Říšský konkordát* [online]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Reichskonkordat>.

5. Druhá Světová válka

Po úmrtí papeže Pia XI. proběhlo konkláve, které mělo za úkol zvolit novou hlavu církve. Po nezvykle krátké době byl očekávaně zvolen Eugenio Pacelli, bývalý státní sekretář. Přijal jméno Pius XII. Tím dal najevo, že hodlá pokračovat v cestě, kterou se dal jeho předchůdce, i když, jak se přesvědčíme, nebyla to tak docela pravda.

Pius XII. (viz příloha č. 4) byl zvolen do opravdu nelehkého období.

Rodné jméno tohoto papeže zní Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli. Pacelli se narodil 2. března roku 1876 v Římě a zemřel 9. října roku 1958 v malém italském městě Castel Gandalfo. Před přijetím papežského úřadu sloužil jako sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, apoštolský nuncius a kardinál státní sekretář. Pacelli byl aristokrat, jeho děd založil vatikánský deník L´Osservatore Romano. Po absolvování střední školy na Viscontiho institutu vstoupil do semináře a pokračoval ve studiu na Gregoriánské univerzitě, posléze přestoupil na Lateránskou univerzitu. Knězem se stal po promoci v oborech práva a teologie v roce 1899. Eugenio Pacelli byl také prvním nejvyšším představitelem církve, který mohl díky technickému pokroku k věřícím i ostatnímu lidu promluvit prostřednictvím televizního a rozhlasového vysílání. [39]

Pacelli byl vynikajícím diplomatem s obrovskými zkušenostmi na politickém poli napříč státy. Dlouhá léta působil jako apoštolský nuncius v Německu, německé prostředí tedy velmi dobře znal. V době jeho působení v Německu byl znám jako družný člověk, často do své rezidence nunciatury v Rauchstrasse 21 ve čtvrti Tiergarten zval na večírky diplomaty a úřednickou elitu. Říkalo se o něm, že je dokonce nejlépe informovaným diplomatem

---

[39] CORNWELL, s. 7-13.

v Berlíně, či dokonce v celém Německu, což pro něj bylo jistě velkou výhodou.[40] Dokonce byl pověřen tajným jednáním se Svazem sovětských socialistických republik, kde byla katolická církev pronásledována.

V podvečer dne 2. března roku 1939 zazněla z úst kardinála-diákona Camilla Caccia Dominioni věta: „Annuntio vobis gaudium magnum: habemus papam, Eminentissimum et Reverendissimu Dominun Eugenium Pacelli, qui sibi nomen imposuit Pium XII.“[41] Toto sdělení oznamovalo davům, které se shromáždily v ramenou Berdiniho kolonády velkou radost, že je zvolen nový papež, který ponese jméno Pius XII. Nástupce Pia XI. (Ambrogio Damiano Achille Ratti), který zemřel 10. února 1939 byl zvolen po třetím kole volby papeže neboli konkláve. Pius XII. prostředí okolo svatopetrského stolce velmi dobře znal, po boku svého předchůdce vykonával funkci státního sekretáře deset let.[42]

Jedním z prvních aktů v roli nejvyšší osobnosti církve byl pokus „smířit“ Německo a Polsko, i když všichni věděli o uměle vykonstruovaném problému. Poslal proto 31. srpna 1939 dopis oběma zúčastněným stranám. Na celosvětové mírové řešení bylo ale již příliš pozdě, proto se později papež pokusil uchránit od střetu alespoň Itálii.[43]

Pius XII. je až do dnešní doby obviňován, že k událostem za dob trvání války (zejména holocaust) mlčel a nevystoupil s přímou kritikou. Ti, kteří tento názor vyznávají, uvádí jako jeden z důkazů dopis, který papež odeslal belgickému králi Leopoldovi poté, co byli 10. května 1940 bezdůvodně napadeni Německem. Útok byl nepochopitelný, Belgie byla neutrální zemí.[44]

---

[40] CORNWELL, s. 100.
[41] BLET, s. 17.
[42] BLET, s. 18.
[43] HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-034-9, s. 396.
[44] Tamtéž, s. 397.

„Ve chvíli, kdy belgický lid proti své vůli a svému právu vidí již podruhé, že jeho území je vystaveno krutostem války, posíláme s hlubokým dojetím Vašemu Veličenstvu a celému tolik milovanému národu ujištění o naší otcovské účasti. Prosíme Boha, aby se tato tvrdá zkouška skončila obnovením plné svobody a nezávislosti Belgie a udělujeme z celého srdce Vašemu Veličenstvu a jeho lidu Naše Apoštolské požehnání.“ [45]

Můžeme si všimnout, že v dopise zcela chybí označení toho, kdo je agresorem. Dopis je pouze vyslovením účasti s oběťmi, ale nikoli odsouzením těch, kdo činy vykonali.

Vstupem Itálie do války se Pius XII. stává opět jako jeho předchůdci vězněm ve Vatikánu. Mohl sice vycházet ven, ale možnosti jeho komunikace byly značně omezené. Nacisté se snažili katolické duchovenstvo zabraných zemí odsunout do pozadí, znemožnit jeho činnost a zabránit stykům s Vatikánem. V samotném Německu nuncius působil, ale musel být velmi obezřetný, nacisté ho tvrdě sledovali a on s ostatními komunikovat nemohl.

Papež se navenek tvářil jako přísně neutrální, ale sympatizoval s těmi, kteří patřili k protihitlerovské koalici. Papež Pius XI. vydal encykliku *Divini Redemptoris*, ve které zakazuje katolíkům spolupracovat s komunisty. Poté, co Německo napadlo Sovětský svaz, dostalo se mu pomoci ze Spojených států amerických. Mezi tamními biskupy ale na základě této encykliky vypukla nejistota, zda nejednají v rozporu s touto encyklikou – podle ní by něměli pomáhat komunismu. Papež ale neváhal a vysvětlil, že v tomto případě nepomáhají rozvoji komunismu, ale pomáhají ruskému obyvatelstvu chránit svou vlast. Pod toto vyjádření se podepsal (viz příloha č. 5) Pius XII. na základě

---

[45] HALAS, s. 397.

žádosti prezidenta Roosevelta s tím, aby američtí biskupové neprozradili, že tato obhajoba pochází z papežových úst, ale hlásali ji jako svou vlastní myšlenku.[46]

Rychlý spád nabraly události po vylodění generála Eisenhowera na Sicílii a bombardování Říma. Papež se snažil, aby dopady na Řím a potažmo celou Itálii byly co nejmenší, nejlépe, aby země nebyla bombardována vůbec. 23. července 1943 byl svržen Mussolini, část Itálie byla zabrána německými vojsky. Po skončení válečných bojů vyšlo najevo, že Hitler z Vatikánu cítil jakousi nepsanou moc, ale vyšly najevo i jeho plány například na únos papeže, protože se domníval, že se podílel na svržení Mussoliniho. [47]

Do plánu na únos papeže Pia XII. do Lichtenštejnska zasvětil Hitler roku 1943 Karla Friedricha Otto Wolffa, který byl vrchním velitelem SS a německé policie v Itálii. Hitler se Wolffem sešel ve „vlčím doupěti“ v Hitlerově stanu ve východním Prusku. Plán byl zajistit papeže, jeho kurii a důležité vatikánské dokumenty a přemístit je. Wolff ale neměl dostatek vojenských sil k provedení okupace, vojsko bojovalo na jižní frontě a bylo zde třeba každého muže. Zhruba po půl roce ale Wolff konstatoval, že únos papeže by mohl vyvolat silnou vlnu odporu, která by značně zkomplikovala situaci nacistům, a od plánu upustil.[48]

Zlepšení situace nastalo v roce 1944, kdy došlo k obsazení Říma spojenci.

5.1 Pius XII. a holocaust

Nenávisti vůči Židům byl Hitler plný snad odjakživa. Vyznával nesmyslnou rasistickou ideologii, podle které jsou židovští obyvatelé považováni za nečistou rasu. Na převedení svých rasistických myšlenek ve skutečnosti mohl pomýšlet od roku 1919, kdy se stal členem nacistické strany. Ještě blíže

---

[46] HALAS, s. 399.
[47] Tamtéž, s. 400.
[48] *Plány na únos Pia XII*. [online]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php4?id=3168>.

k hrůznostem byl roku 1933, kdy byl zvolen kancléřem – de facto vůdcem Německa. Konat se rozhodl roku 1939, kdy začal společně s ostatními nacistickými představiteli osnovat plány, které měly vyhladit obrovské množství Židů. Hitler se netajil názorem, že jediná čistá rasa je pro něj rasa árijská. „Právní“ podklad pro své jednání opíral o norimberské zákony, které na stranickém sjezdu NSDAP ustanovili nacisté. Byla zde uvedena definice Žida – tj. člověk, který má tři nebo čtyři židovské prarodiče. Z dnešního pohledu jsou Židé lidé, kteří vyznávají určité náboženství. Ne však za doby Třetí říše, tam byl Žid označen jako rasa.[49] (viz příloha č. 1)

Nepředstavitelnou lavinu násilí na Židech způsobilo zastřelení německého diplomata Ernsta von Ratha ve Francii. Zavražděn byl židovským mladým občanem, kvůli odvlečení jeho rodiny do tábora. Hitlerovci spáchali v době 9.-10. listopadu 1938 protižidovský pogrom, známý jako „Křišťálová noc“.[50]

Podzim roku 1941 přinesl povinnost pro všechny Židy nosit pásku se žlutou hvězdou. Tuto povinnost měli dosud jen polští Židé. Židé Němci sice nepředstavovali pro Hitlera a jeho stoupence přílišné nebezpečí, neboť znali dobře německý jazyk, kulturu této země a podíleli se na ekonomice státu. Přesto jim žádná výjimka udělena ze strany hitlerovců nebyla. Biskupové se dožadovali, aby této potupy byli zproštěni alespoň ti, kteří konvertovali ke katolictví. Jejich žádosti vyhověno nebylo a více církevní představitelé nechtěli režim provokovat. Goebbels se nechal slyšet, že každý Žid je pro něj a německý lid nepřítelem, proto nezasluhuje lítost a soucit. Současně s tímto tvrzením bylo ministerstvem rozhodnuto, že k vyhlazení Židů bude použito otravného plynu.[51]

O „konečném řešení“ židovské otázky bylo v nacistickém Německu rozhodnuto v zimě 1942. Spočívalo ve vyhlazení všech Židů, kteří žili

---

[49] BARTEL, J.S. *Holocaust: Ztracená slova*. MayDay, 2006. ISBN 80-86986-05-5, s. 17.
[50] Tamtéž, s. 8.
[51] CORNWELL, s. 257.

v oblastech zabraných nacisty. Původní propočty uváděly, že Hitler a jeho stoupenci měli v úmyslu zlikvidovat přibližně jedenáct milionů židovských obyvatel. [52] Dodnes je nejhrůznější tváří druhé světové války fakt, že jejich hrozivý plán u více než poloviny Židů vyšel. Druhou světovou válku podle prvotních plánů nemělo přežít na jedenáct milionů Židů. [53]

Mlčení Vatikánu k německému vraždění a vyhlazování židovské rasy je dnes již nesporným faktem. Liší se však interpretace a důkazy, proč tomu tak bylo. V dnešní literatuře se objevují termíny označující vatikánské ticho jako lhostejnost, apatii, radikálnější hovoří o kolaboraci s nacistickými zločiny, které by mohly mít původ v antisemitismu či germanofilství.

Samozřejmě, že nikdo nepředpokládá, že vatikánský hlas, i když mocný, by dokázal zastavit ohromnou mašinerii nacistických zločinných plánů. Církev by dala najevo, že se k problému staví čelem a udržela by čest, která se od svatého místa očekává. A bezesporu by Židé byli informování, že jejich odvoz není jen přesunutím, jak jim bylo hlásáno nacisty, ale jde o transport do koncentračních či dokonce vyhlazovacích táborů. [54]

Důkazů, že Pius XII. věděl dobře o situaci, která v Německu a jím okupovaných zemích probíhá, je vícero. Jedním z nich je dopis odeslaný 17. března 1942 apoštolskému nunciovi Bernardinimu. Odeslán byl zástupci Jewish Agency, Židovského světového kongresu a Společenstva švýcarských Židů. Dopis se měl dostat do rukou samotnému papeži. Jeho obsahem bylo reálné a faktické vylíčení situace, ve které se židovské obyvatelstvo toho času nacházelo. Bylo zde dobře popsáno antisemitské jednání na Slovensku, v Chorvatsku, Maďarsku a na území neokupované Francie. [55]

---

[52] FRIEDLÄNDER, s. 85.
[53] FRIEDLÄNDER, s. 85.
[54] HALAS, s. 404.
[55] FRIEDLÄNDER, s. 86.

V této době u Svatého stolce působil britský vyslanec Osborne. Z jeho korespondence paní McEwenové, válečné dopisovatelce, je opět jasně patrné, že vážený papež byl o situaci dobře zpraven a že by měl promluvit a tvrdě odsoudit holocaust. Po atentátu, který byl v Praze spáchán na šéfa „konečného řešení“, Reinharda Heydricha, napsal Osborne paní McEwenové dopis, že ví, v jaké nelibosti se papež nachází díky své neaktivitě, ale že „na druhé straně, on už je takový“.[56] Jen připomeňme, že smrt toho, kdo byl pravou rukou vůdce Adolfa Hitlera, měla za následek vězení pro deset tisíc lidí, tisíc třista lidí bylo popraveno, byla zlikvidována obec Lidice.

Jedno z vysvětlení o papežově mlčení poskytla sestra Pasqualina, která mu byla blízká. Podle jejích slov měl papež údajně sepsat protinacistické vyjádření, ve kterém odsuzuje šoa[57], ale s tímto dokumentem přišel do kuchyně a celý ho spálil. Na tom, aby spis skutečně shořel a nebylo možno jej číst mu prý velmi záleželo. Oficiálně s dopisem nevystoupil, protože dopis, který odeslali biskupové, stál život čtyřicet tisíc lidí. Proto domýšlí, že jeho dopis by stál život nejméně dvě stě tisíc lidí. Prohlásil, že nemůže na sebe vzít takovou odpovědnost a bude lepší navenek zachovávat mlčení a v soukromí konat, co může. Na první pohled jeho vyjádření působí věrohodně a uznatelně, na druhou stranu ale nikde neexistuje důkaz, že by za biskupské vyjádření skutečně zaplatili tisíce lidí životem. Dle nových výzkumů bylo uvězněno devadesát dva katolíků, kteří konvertovali od judaismu.[58]

Další skutečností je ovšem fakt, že když holandští biskupové odeslali 20. července 1942 pastýřský list, který protestoval proti deportacím neárijců včetně žen a dětí, nacisté okamžitě odeslali do vyhlazovacích táborů katolíky židovského původu, které předtím slíbili nechat na pokoji. V tomto transportu

---

[56] CORNWELL, s. 261.
[57] Židovský výraz pro holocaust.
[58] CORNWELL, s. 265.

byla odvezena i Edith Steinová, známá filozofka, která týden po deportaci zahynula v plynové komoře.[59]

Své chování a postoje v době holocaustu vysvětlil Pius XII. ve čtyřech bodech 11. září 1942:

- Už jsem mluvil s užitím obecných výrazů a Němci pochopili, co chci říci, jak dokazuje cenzura mých projevů
- Nemohu mluvit konkrétně, neboť by to poškodilo ty, jimž se snažím pomáhat
- Nemohu zařídit, aby cenzurními bariérami proniklo cokoli významného.
- Soukromě účinně pracujeme ve prospěch určitého počtu obětí a nepřeji si, aby tato šance pomoci byla ohrožena [60]

Dal jasně najevo, že hodlá proti nacismu postupovat. Dával přednost skutkům před silnými slovy.

5.2. Štědrovečerní rozhlasový projev

Tlak na papeže Pia XII. kvůli odsouzení násilí na Židech stále rostl. Celý svět se upínal k jeho tradičnímu štědrovečernímu projevu. Roku 1942 hovořil papež o problémech jednotlivce ve vztahu ke státu, na téma práv člověka, ale také do svého projevu začlenil nacistickou problematiku. Ve své řeči vybízel, aby se lidstvo vrátilo do neochvějného těžiště, jímž je Boží zákon a aby se lidé zasvětili službě člověku a lidské společnosti zušlechtěné Božské milostí.[61]

Následovalo prohlášení, které dle jeho slov mělo být chápáno jako jasné odsouzení nacistického vyhlazování židovského národa: „Lidstvo dluží tento slib

---

[59] HALAS, s. 406.
[60] Tamtéž, s. 404.
[61] CORNWELL, s. 269.

stům tisícům těch, kteří bez vlastní viny, někdy pouze pro svou národnost nebo rasu, jsou odsouzeni k smrti nebo postupnému vyhlazení“[62]

„Aniž se čímkoli sebeméně provinily a výhradně pouze z prostého faktu své národnosti anebo rasy, byly statisíce osob odsouzeny k smrti anebo postupnému vyhlazování ... Je pro nás útěchou vědomí, že morální a duchovní pomoc našich reprezentantů nám umožnila poskytnout posilu velkému množství těchto utečenců, bezdomovců a těchto vystěhovalců počítaje v to i neárijce.“[63]

Tato jediná věta byla vyslyšením několikaletých proseb a výzev o odsouzení událostí v Polsku a potažmo po celé Evropě. Nikde se ve svém projevu nezmínil o Německu, nacistech, či Hitlerovi.

Settimie Spizzichinová, jediná římská Židovka, která přežila deportaci, řekla v rozhovoru pro BBC: „Vrátila jsem se z Osvětimi sama. Ztratila jsem matku, dvě sestry, neteř a jednoho bratra. Pius XII. nás mohl varovat, co se čeká. Byli bychom uprchli z Říma a dali se k partyzánům. On hrál Němcům přímo do ruky. Všechno se to stalo přímo před jeho nosem. Ale on byl antisemitským papežem, proněmeckým papežem. Ani trochu neriskoval. A když se říká, že papež je jako Ježíš Kristus, není to pravda. On nezachránil jediné dítě. Nic.“[64]

Nacisté však pochopili, co papež svými slovy mínil: „On mluví jasně ve jménu Židů. Nade vši pochybnost obviňuje německý národ z nespravedlivého chování vůči Židům a dělá ze sebe mluvčího židovských válečných zločinců.“[65]

Nesmíme opomenout ani kladné skutky Pia XII. Roku 1941 vítal ve Vatikánu delegaci ze Spojených států amerických, v čele se zástupcem Haroldem Tittmanem. Na jeho žádost, aby odsoudil zvěrstva páchaná

---

[62] Tamtéž, s. 270.
[63] HALAS, s. 405.
[64] CORNWELL, s. 292.
[65] HALAS, s. 405.

na židovském obyvatelstvu papež zopakoval své stanovisko neutrality. Informaci o pomoci, kterou Židům poskytl, si z pochopitelných důvodů nechal v době zuřící světové války pro sebe. Již na začátku svého pontifikátu pomohl zajistit židovským uprchlíkům víza do některých zemí, na příklad do Brazílie, Panamy nebo Haiti. Maďarsko na jeho příkaz vystavovalo falešné vystěhovalecké pasy Židům, kteří měli putovat do Osvětimi. Sdělil také mnoho protestních nót vládám Rumunska, Slovenska či například Chorvatska nebo Francie, aby odmítly deportaci Židů. Když v roce 1943 hitlerovci obsadili Řím, rozhodl o tom, že uprchlí Židé se budou moci schovat na farách a v kostelech. Uvádí se, že Pius XII. neváhal darovat na pomoc Židům i svůj majetek. Jednotlivé oblasti měl rozdělené do čtyř zón, podle stupně obtížnosti pomoci. Nejhůře dostupné byl o Německo, ve druhé zóně byly státy a satelity Osy, například Maďarsko, Rumunsko, Slovensko. Ve třetí zóně byla Itálie, kde papež sídlí a komunikace byla snadnější než kupříkladu s Německem. Čtvrtou, nejdostupnější oblastí, byl samotný Vatikán, kde působil papež poměrně velkou silou a setkával se s úctou.[66]

Účinněji mohla vatikánská diplomacie působit ve státech, které sice byly spojenci Německa a akceptovaly zavedení rasových zákonů, ale konečné rozhodnutí o deportacích a ostatních nacistických požadavcích záviselo jen na schválení představitelů daných států. Vatikán se samozřejmě snažil těmto deportacím bránit. Příkladem může být Slovensko. Tento stát byl zavlečen díky spojenectví s Německem do války, a přesto, že do bojů byl zapojen až roku 1944, bylo na něj pohlíženo téměř stejně jako na nacistické Německo. Deportace ze slovenského státu byly bohužel dost časté. Státní sekretář ve Vatikánu, monsignor Domenico Tardini napsal do zprávy pro bratislavskou nunciaturu: „Je neštěstí, že prezidentem Slovenska je kněz. To, že Svatý stolec nedokáže zastavit Hitlera, pochopí každý. Ale kdo pochopí, že nedokáže udržet na uzdě kněze?“[67]

---

[66] Tamtéž, s. 405-408.
[67] Tamtéž, s. 407.

Papežova moc byla limitována a nemohl si vynutit poslušnost těch, kteří jeho přání měli vyslyšet. Naštěstí naprostá většina duchovních však jeho prosby uposlechla.

Pinchase Lapide, izraelský diplomat, uvádí, že zatímco v okolních zemích nepřežilo holocaust 80% židovských občanů, naopak v Itálii 80% přežilo. Odkaz

„Talmud učí, že kdokoli zachrání jeden život pro Písmo, je to jako by zachránil celý svět. Ve chvíli, kdy byl ve hře osud evropského židovství, naplnil Pius XII. tento výrok Talmudu více než kterýkoliv jiný vůdčí činitel dvacátého století. Žádný jiný papež nebyl tak hojně – a nikoli neprávem – chválen ze strany Židů. Jejich díky, stejně jako vděčnost celé generace těch, kdo přežili holokaust, svědčí, že Pius XII. je skutečně a hluboce jedním z těch, které nazýváme „spravedliví (z) národů“.“[68]

Celá tahle pomoc byla nesmírně riskantní, protože jak by na tuto činnost reagoval Hitler a jeho věrní, je vskutku otázka.[69] Skeptiky ovšem neumlčel, prý by svým otevřeným protestem byl schopen zachránit miliony, ne tisíce.

6. Poválečné ohlasy na válečné události

6.1 Benedikt XVI. – Joseph Ratzinger, současný papež

Joseph Ratzinger, který byl roku 2005 zvolen hlavou církve, má s režimem nastoleným Adolfem Hitlerem a jeho věrnými dokonce osobní zkušenost. V roce 1943, ve svých pouhých šestnácti letech, musel narukovat do armády, kde byl přiřazen na místo pomocníka v jednotce protiletecké obrany, posléze sloužil jako

---

[68] HALAS, s. 409.
[69] *Pius XII*. [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <.http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/5519-velky-papez-pius-xii-zachrance-zidu-o-krok-blizeblahoreceni.aspx>.

příslušník protitankové jednotky na rakousko-maďarském pomezí. Joseph Ratzinger se stal roku 1941 členem Hitlerjugend.[70] Hitlerjugend byla fašistická mládežnická organizace, která sdružovala chlapce i dívky. Založená byla v roce 1926 a sloužila k výchově mládeže v duchu nacistické ideologie.

Ke konci války Josef Ratzinger dezertoval, vrátil se do Traunsteinu. Zde byl pak americkými okupačními jednotkami na krátký čas uvězněn, protože byl příslušníkem ozbrojených sil nacistického Německa, Wehrmachtu.

Ve funkci papeže odsoudil zvěrstva druhé světové války. V den holocaustu, 27. ledna (den je vybrán podle data osvobození koncentračního a vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka Rudou armádou), často připomíná památku obětí a zdůrazňuje, že je zapotřebí chovat úctu k lidskému životu.[71]

6.2 Jan Pavel II.

Karol Jozef Wojtyla, jak zní rodné jméno papeže, který držel pontifikát v letech 1978-2005, pracoval za války v kamenolomu, aby se vyhnul deportaci do Německa.

Wojtyla si liboval v meditacích. Jednou z velkých otázek, kterou kladl sám sobě bylo, jak je možné, že se lidé podílí na jedné straně na ušlechtilém Božím řádu a přitom jsou schopní takových hrůz jako v Osvětimi? Wojtyla věřil v konflikt sil temna a sil světla, který se odehrává mimo tento svět.[72]

Jan Pavel II. se v době trvání svého pontifikátu zasloužil o zlepšení vztahů mezi katolickou církví a Židy. Jeho projevy se často židovskou problematikou

---

[70] *Benedikt XVI.* [online]. [Cit. 2012-04-01]. Dostupné z WWW: <http://zivotopisyonline.cz/benedikt-xvi-nar-1641927-soucasny-papez-katolicke-cirkve/>.
[71] *Benedikt XVI.* [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Benedict_XVI_and_Judaism>.
[72] CORNWELL, s. 335.

zabývaly. Dokonce v roce 1979 navštívil koncentrační a vyhlazovací tábor v Osvětimi. Byla to první papežská návštěva tohoto hrůzostrašného místa. Neváhal zavítat i do synagogy v Římě. Březen 2000 byl pro Jana Pavla II. ve znamení návštěvy památníku holocaustu Jad va-Šem v Izraeli. Papež se dotkl i Zdi nářků v Jeruzalémě, nejposvátnějšího místa pro židovské věřící.[73]

V lednu 2005 se setkal se skupinou 141 židovských představitelů z celého světa. Setkání proběhlo v apoštolském paláci v Clementine Hall. Tito představitelé přijeli vyslovit dík za papežovy činy pro židovskou komunitu a Izrael.[74]

Papež Jan Pavel II. byl označen za počátek revoluce katolicko-židovských vztahů. Za jeho vlády v apoštolském paláci se uskutečnilo mnohem více skutků ke zlepšení těchto vztahů, než za předešlých 2000 let.

6.3 Richard Wiliamson

Velmi kontroverzní britský biskup (viz příloha č. 6), je jedním z těch, kteří popírali holocaust, existenci plynových komor a skutečnost, že za německá zvěrstva zaplatilo životem okolo šesti milionu Židů.

„Věřím, že nebyly žádné plynové komory. Myslím si, že dvě stě až tři sta tisíc Židů zahynulo v nacistických koncentračních táborech, ale žádný z nich nezahynul v plynové komoře.“[75]

Fakt, že takto reaguje na holocaust samotný představitel církve, je skutečným paradoxem. Shodou okolností byl exkomunikován z církve,

---

[73] *Jan Pavel II. v Izraeli* [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.adl.org/interfaith/JohnPaul_II_Visit.pdf>.
[74] Tamtéž.
[75] Rozhovor pro švédskou televizi STV

ne ovšem pro tyto výroky, jak si většina myslí. Důvodem pro jeho exkomunikaci bylo jeho vysvěcení v roce 1988, které proběhlo bez souhlasu Vatikánu.[76]

V mnoha dostupných pramenech se uvádí, že důvodem pro exkomunikaci byly jeho názory.

Důležité je také poznamenat, že dle oficiálního prohlášení Vatikánu ke zrušení exkomunikace, papež o biskupových výrocích nevěděl. Za své výroky se biskup na žádost papeže omluvil.[77]

---

[76] *Vysvěcení Richarda Wiliamsona* [online]. [Cit. 2012-04-05]. Dostupné z WWW:<http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ced_documents/rc_con_cfaith_20090930_ecclesia-dei_en.html>.
[77] *Omluva Richarda Williamsona* [online]. [Cit. 2012-04-17]. Dostupné z WWW: http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10887.

7. Závěr

Jak můžeme v této bakalářské práci vidět, vztah mezi katolickou církví a válečnými mocnostmi nebyl jednoduchý. Mnohdy ustoupila církev, v rámci zachování relativního pocitu bezpečí, jindy udělala ústupek válčící mocnost, protože, i když to nepřiznala nahlas, měla z mocného vatikánského hlasu strach.

Každý z papežů, jejichž pontifikátu se týkalo válečné období, se snažil bojovat za zklidnění situace.

Benedikt XV. vydal sedm bodů mírového plánu, od jejichž zkompletování si sliboval alespoň snahu o mírové vyjednávání, když ne rovnou ukončení bojů. Jeho body se však nesetkaly s úspěchem, neboť je obě znesvářené strany považovaly za výhodnější pro tu druhou. Přesto jeho mírový plán nezůstal bez využití, jako základ jej použil prezident Spojených států amerických Wilson při sestavování čtrnácti bodů k ukončení války. Přesto dostál kritiky, byla mu vyčítána například až příliš horlivá snaha vetknout katolictví do Ruska. Jak mu velí protokol, ve válce hlásal neutralitu.

V meziválečném období vládl apoštolskému paláci papež Pius XI. vydal se cestou smírné politiky s Itálií, přijal jméno na Pius XI. na znamení pokračování politiky Pia X. Snažil se zbudovat mírové pole, uzavíral smlouvy s určitými územími. V této době již byli nacisté u moci, vydávali nové diskriminační zákony, ke kterým se papež snažil opatrně, ale přeci vyjadřovat a zmírňovat jejich následky, což ale nebylo vždy v jeho silách. Nacismus měl dokonce i jakési své vlastní náboženství. Člověk dle něj nemusel být dobrým křesťanem, ale dobrým Němcem. Tento papež vydal encykliky proti nastupujícím netolerančním režimům – nacismu, fašismu, komunismu.

Toto období bylo ve znamení konkordátní politiky – nejvýznamnější smlouvou s nacistickým Německem byl Říšský konkordát, jehož součástí byly konkordáty bavorský, pruský a bádenský.

Temná léta 1939-1945 sledoval ze svatopetrské stolice Eugenio Pacelli, papež Pius XII. Tento papež oplýval vynikajícími schopnostmi na poli politiky, což také bylo údajně hlavním důvodem jeho rychlé volby.

Vypuknutí bojů se snažil zabránit zasláním oficiálního dopisu, ale bohužel jeho hlas byl příliš slabý, aby zastavil hitlerovskou mašinerii.

Pius XII. pokračoval ve vydávání encyklik proti ultrapravicové ideologii.

Největší otázkou, kterou si dodnes klade široká veřejnost je jeho postoj k holocaustu. Mohl udělat pro záchranu židovského obyvatelstva více, nebo by jeho otevřený protest způsobil mnohem rozsáhlejší škody na lidských životech?

Válečný odkaz je i v dnešní době stále živý. I současní církevní představitelé mají k tomuto tématu co říci. Například bývalý papež Jan Pavel II. nebo současný papež Benedikt XVI. K zamyšlení je i pohled biskupa Richarda Williamsona, který patří k hnutí popíračů holocaustu.

Tato práce mohla vzniknout z velké části díky otevření vatikánských archivů, neboť dokumenty, které zde byly ukryty, mohly mlčet navždy. Archivy apoštolského paláce byly zpřístupněny v poměrně nedávné době, dá se tedy očekavát mnoho dalších nových informací, které přinesou svědectví o machinacích Vatikánu nejen v dobách válečných.

Fakt, že katolické duchovenstvo svolilo, aby vatikánské archivy mohli zkoumat lidé zpoza zdí vatikánského paláce, pomohl odpovědět na otázky, které vyvstávaly od roku 1945.

Sepsání bakalářské práce bylo pro autorku velkým přínosem, jelikož zejména vztah Vatikánu, zastoupeného Piem XII. a nacistického Německa v čele s vůdcem Adolfem Hitlerem je velmi komplikovaný a stále opředený tajemstvím.

8. Seznam literatury

8.1. Knižní zdroje

BARTEL, J.S. *Holocaust: Ztracená slova*. MayDay, 2006. ISBN 80-86986-05-5.

BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno : Větrné mlýny, 2009. ISBN 978-80-86907-60-4.

BLET, Pierre S.J. *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Olomouc : Matice cyrilometodějská s.r.o., 2001. ISBN 80-7266-082-9.

CORNWELL, John. *Hitlerův papež – Tajný příběh Pia XII*. Praha : BB art, 2008. ISBN 978-80-7381-6.

FIALA, Petr. HANUŠ, Jiří. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích.* Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-98-4.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.

FRIEDLÄNDER, Saul. *Pius XII. a Tretia ríša*. Bratislava : Vydavatelstvo politickej literatury, 1967. ISBN 75-024-67.

GODMAN, Peter. *Vatikán a Hitler*. Praha : Deus, 2008. ISBN 978-80-87087-54-1.

GRIGULEVIČ, Iosif Romualdovič. *Papežství 20. Století*. Praha : Svoboda, 1981. ISBN 25-119-81.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-034-9.

HOGUE, John. *Poslední papež.* Praha : Volvox Globator, 1998. ISBN 80-7207-421-0.

JODL, Miroslav. *Proměny křesťanství*. Praha : Akropolis, 2005. ISBN 80-7304-065-4.

JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-41-0.

PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-365-6.

ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*. Praha : Kalich, 1990. ISBN 80-7017-204-5.

8.2. Internetové zdroje

Benedikt XV. [online]. [Cit. 2012-03-25]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Benedict_XV#Peace_efforts>.

Humani Generis Unitas [online]. [Cit. 2012-04-01]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Humani_generis_unitas>.

Summi pontificatus [online]. [Cit. 2012-03-20]. Dostupné z WWW: <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20101939_summi-pontificatus_en.html>.

Ingravescentibus malis [online]. [Cit. 2012-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29091937_ingravescentibus-malis_en.html>.

Divini redemptoris [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/DiviniRedemptoris.htm>.

Konkordát [online]. [Cit. 2012-04-01]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Concordat>.

Konkordát [online]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.apologet.cz/?q=articles/category/20-cirkev-a-politika/id/257-konkordat>.

Říšský konkordát [online]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Reichskonkordat>.

Plány na únos Pia XII. [online]. [Cit. 2012-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php4?id=3168>.

Pius XII. [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <.http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/5519-velky-papez-pius-xii-zachrance-zidu-o-krok-blizeblahoreceni.aspx>.

Benedikt XVI. [online]. [Cit. 2012-04-01]. Dostupné z WWW: <http://zivotopisyonline.cz/benedikt-xvi-nar-1641927-soucasny-papez-katolicke-cirkve/>.

Benedikt XVI. [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Benedict_XVI_and_Judaism>.

Jan Pavel II. v Izraeli [online]. [Cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.adl.org/interfaith/JohnPaul_II_Visit.pdf>.

Vysvěcení Richarda Wiliamsona [online]. [Cit. 2012-04-05]. Dostupné z WWW:<http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ced_documents/rc_con_cfaith_20090930_ecclesia-dei_en.html>.

Omluva Richarda Williamsona [online]. [Cit. 2012-04-17]. Dostupné z WWW: http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10887.

9. Resumé

Tato bakalářská práce je rozdělena do čtyř částí. První část přibližuje historické okolnosti v letech 1914-1945. Druhá část mapuje meziválečné období, ve kterém držel pontifikát papež Pius XI. Seznámíme se s jeho encyklikami, které vydal proti dvěma agresivním režimům – nacionálnímu socialismu a fašismu. V této kapitole jsou uvedeny konkordáty, neboli smlouvy mezi Svatým stolcem a některými zeměmi, v tomto případě s Německem. Smlouvy měli zabezpečit dodržování určitých pravidel, jak ze strany Vatikánu, tak ze strany Německa. Kapitola třetí mapuje vztahy katolické církve v podmínkách Druhé světové války. Pontifikát držel v tomto klíčovém období Eugenio Pacelli, papež Pius XII. Jde o člověka velmi zajímavého. Má mnoho odpůrců, protože ve věcech, které měl odsoudit a konat, mlčel. Zejména k holocaustu, při kterém zemřelo na šest milionů Židů. Na druhé straně ale podnikl kroky k záchraně obyvatel – odpůrci ale tvrdí, že měl udělat víc. Na tuto kapitolu navazuje poslední část, ve které figurují tři osoby, které sice neměli žádnou církevní nebo politickou moc v době války, ale dnes mají k této zásadní epoše lidských dějin co říci. Jde o Jana Pavla II., Benedikta XVI. a kontroverzního biskupa Richarda Wiliamsona.

Summary

This thesis is divided into four parts. The first part brings the historical circumstances in the year 1914-1945. The second part describes the interwar period in which the pontif was Pope Pius XI. we will get familiar with his encyclicals, issued against two agressive regimes – national socialism and fascism. This chapter provides concordats which are agreements between the Holy See and some countries, in this case Germany. Chapter Three charts the relationship of the Catholic Church in the conditions of the Second World War. In this crucial period the pontif was Eugenio Pacelli – Pope Pius XII. he was a very interesting man. He had many opponents, because the things that should

have condemned he was silent about. In particular, the Holocaust in which six milion Jews died. On the other hand, he took steps to save some people – but opponents claim he should have done more. The final chapter concerns persons, which, although they had no religiou or political power in the time of war, now have to acces to this crucial epoch in human history to say something about it. This is Popes John Paul II., Benedict XVI. and the controversial Bishop Richard Williamson.

10. Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Občanský průkaz pro židovské obyvatele
- Příloha č. 2 – Fotografie Benedikta XV.
- Příloha č. 3 – Fotografie Pia XI.
- Příloha č. 4 – Fotografie Pia XII.
- Příloha č. 5 – Podpis Pia XII.
- Příloha č. 6. – Fotografie Richarda Wiliamsona

11. Přílohy

Příloha č. 1

Občanský průkaz pro židovské obyvatele, na první pohled muselo být zřejmé, že jde o Žida – proto označení písmenem J.

Zdroj: http://www.annefrankguide.net/cs-cz/bronnenbank.asp?aid=34249

Příloha č. 2

Papež Benedikt XV.

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Benedikt_XV.

Příloha č. 3

Papež Pius XI.

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pius_XI.

Příloha č. 4

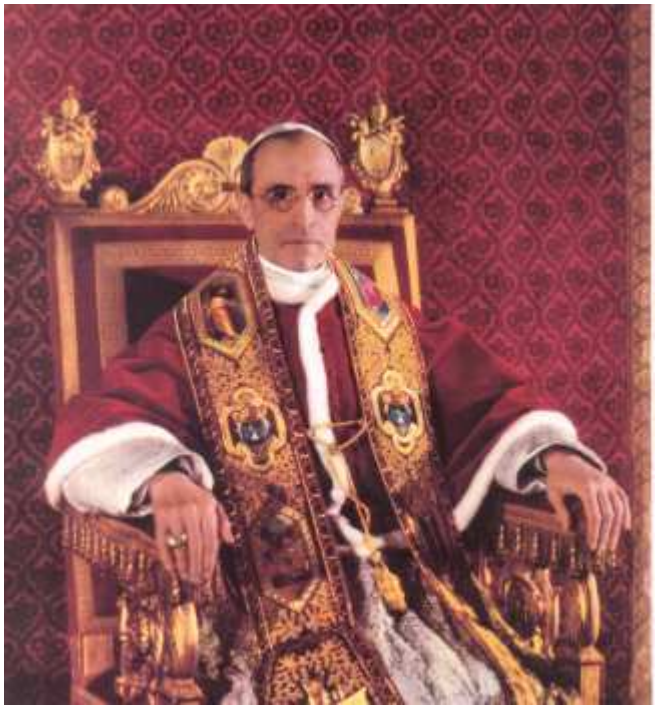

Papež Pius XII.
Zdroj: http://www.culturalcatholic.com/PopePiusXII.htm

Příloha č. 5

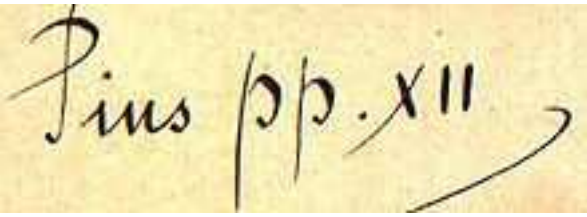

Podpis Pia XII.

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Signature_of_Pope_Pius_XII.svg

Příloha č. 6

Kontroverzní biskup Richard Wiliamson
Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Richard_Williamson